

VILJAKOKKULEPE KUI VENEMAA VÄLISPOLIITIKA INSTRUMENT

Venemaa eesmärk Musta mere viljakokkuleppega oli saavutada rahvusvaheline, sh ÜRO tunnustus Venemaa kontrollile Ukraina viljaekspordi üle, vabaneda sanktsioonide otsesest ja kaudsest mõjust ning saada tõhus instrument näljaga ähvardamiseks ja globaalse lõuna mõjutamiseks.

2023. aasta kevadeks oli selge, et Venemaa hinnangul ei teeni kokkulepe enam seatud eesmärke, ning oli vaid aja küsimus, millal Venemaa lõpetab selles osalemise.

17. juulil 2023 keeldus Venemaa pikendamast Musta mere viljakokkulepet (Black Sea Grain Initiative, BSGI), mis võimaldas Ukraina sadamatest aasta jooksul maailmaturule välja vedada 33 miljonit tonni Ukraina põllumajandustoodangut ja väetisi.

Venemaa täieulatuslik kallaletung Ukrainale tekitas maailma toiduturul mõisteta-
valt sügavat ebakindlust ja hindade kõikumisi. Vähem arenenud riigid ja arenevad
majandused on sellistest kõikumistest enim haavatavad. Venemaa kasutas tekkinud
ohtu toidu globaalsele varustuskindlusele kõhklematult ja küüniliselt. 2022. aasta 22.
juulil saavutati ÜRO ja Türgi vahendusel kokkulepe, et eksport Ukraina sadamatest
jätkub. Ühtlasi võttis ÜRO endale kohustuse soodustada Venemaa kaupade jõudmist
sihtturgudele.

Venemaa saavutas kokkuleppega kaks eesmärki. Esiteks oli käes rahvusvaheline tun-
nustus Venemaa õigusele kontrollida, kas või kuidas Ukraina saab oma põllumajandus-
toodangut maailmaturule müüa. Sellega kaasnes ka Venemaa enda kui nisu peamise
tarnija rolli kasv. Teiseks esitles Venemaa ennast toidupuuduses vaevlevatele riikidele
hoolitseva osapoolena, kelle seisukohti kujunenud olukorras tuleks rahvusvahelistes
organisatsioonides toetada.

Kohe pärast kokkuleppe saavutamist asus Venemaa oma saavutatud positsiooni jõhkralt
ära kasutama. ÜRO aparaadile ja liikmesriikidele hakati osutama survet, et veenda lää-
neriike leevendama Venemaa vastu kehtestatud sanktsioone. Lisaks kasutab Venemaa
oma teeseldud kuvandit maailma toiduturu päästjana selleks, et süüdistada hoopis
lääneriike ja Ukrainat Venemaa vallandatud sõjas ning selle tagajärgedes.

Venemaa jaoks on ÜRO jätkuvalt platvorm, mida kasutada oma valenarratiivide, mõju ning eesmärkide edendamiseks eelkõige globaalse lõuna suunal.

Venemaa jaoks on ÜRO jätkuvalt platvorm, mida kasutada oma valenarratiivide, mõju ning eesmärkide edendamiseks eelkõige globaalse lõuna suunal, keda Venemaa soovib rakendada Lääne- ja Ukraina-vastase välispoliitika vankri ette. Samuti eksitab Venemaa oma retoorika ja tegevusega teadlikult ÜRO-d kui organisatsiooni, mille ülemaailmse säästva arengu eesmärkide seas on toiduga kindlustamine ning nälja kaotamine. ÜRO kõrged ametnikud on teinud jõupingutusi selleks, et Venemaa esitatud nõudmisi vähemalt realistlikul määral rahuldada. Korduvalt on Venemaale pakutud tehnilisi ja korralduslikke lahendusi, et Venemaa väidetavaid probleeme lahendada. Enamik pakutud lahendustest pole Venemaad rahuldanud ja Venemaa üritab näidata ÜRO-d süüdlasena, kes pole justkui lahendusi otsinud.

Kolmel korral nõustus Venemaa viljakokkulepet pikendama, kuid laiendas korduvalt enne kokkuleppe pikendamise tähtaegu oma nõudmisi. Nende hulgas oli Rosselhozbanki lülitamine tagasi SWIFT-i süsteemi, ammoniaagi eksport läbi Togliatti-Odessa torujuhtme, põllumajandustehnika ja varuosade tarnete taastamine, Venemaa viljaekspordi kindlustamise kulude vähendamine ning logistikasektori piirangute leevendamine. Osa nõudmisi, nagu näiteks taastada ammoniaagi pumpamine läbi Togliatti-Odessa torujuhtme, on teadlikult ebarealistlikud, sest sõjategevuse piirkonnas on selline tegevus võrdne ulatusliku keskkonnakatastroofi riski võtmisega. Teisalt tahab Venemaa sedakaudu oma agressiooni kestmist normaliseerida, veendes, et n-ö *business as usual* tuleks taastada.

2023. aasta kevadeks oli selge, et Venemaa hinnangul ei teeni kokkulepe enam seatud eesmärke. Venemaa-vastaste sanktsioonide otsesest ja kaudset mõju ja ulatust ei olnud õnnestunud leevendada. Üks põhjusi on ka üldine hoiak vältida või piirata ärisuhteid Venemaaga, mis ulatub ka valdkondadesse, mis ei ole otseselt sanktsioneeritud. Ukrainal on seevastu õnnestunud majanduslikku kollapsit vältida ja alternatiivseid ekspordikanaleid leida.

2023. aasta algusest hakkas Venemaa oma rollis BSGI koordineerimiskeskuse osapoolena üha enam takistama aluste jõudmist Ukraina sadamatesse. Ukraina vilja- ja väetiseekspordi taristust on saanud Venemaa halastamatute rünnakute üks peamisi sihtmärke. Viljakokkuleppe peatumisest alates on Venemaa relvajõud vahetpidamata pommitanud droonide ja rakettidega Ukraina sadamaid, vaheladusid ja taristut Odessas, Tšornomorskis, Renis, Izmailis ja Mõkolajivis. Juba 2023. aasta augusti lõpuks oli seetõttu hävinenud sadu tuhandeid tonne vilja. Ainuüksi see näitab, kui vähe läheb Venemaale korda toidujulgeolek ning millist relva näeb Venemaa näljaga ähvardamises.

Ukraina seadis 2023. aasta teisel poolaastal sisse alternatiivse mereteede oma sadamate ja Bosporuse väina vahel. Vaatamata Venemaa rünnakute jätkumisele on selle Ukraina, Rumeenia ja Bulgaaria territoriaalmeres kulgeva marsruudi kaudu veetud kasvavas koguses Ukraina eksporditooteid. 2024. aastal võib Ukraina vedada kõnealust mereteed pidi 50% oma põllumajandustoodete ekspordist.

16. augustil 2023 hävinenud viljahoidla
Odessa oblasti Doonau-äärses
sadamas

Allikas: Ukraina relvajõud